

CHET TILIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING MAZMUNI VA TUZILISHI

Zakirov Dilshod Rashidovich

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
Mustaqil izlanuvchisi.

E-mail: zakirovdilshod1989@gmail.com

Axrarova F.B.

(PhD) dots., O'zbekiston Milliy Universiteti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada mahalliy va xorijiy adabiyotlarda tasvirlangan kommunikativ kompetensiya va uning turlari bo'yicha turli nuqtai nazarlar taqdim etilgan. Bundan tashqari, lingvistik-kasbiy kompetensiya (LKK) tavsifi va uni shakllantirish modelining turlari berilgan.

Kalit so'zlar: muloqotni o'rgatish, kommunikativ kompetensiya, kompetentlik, spetsifikatsiya, chet tili loyihalari, ijtimoiy lingvistik kompetensiya, Ijtimoiy kompetensiya, lingvodidaktika, ijtimoiy-madaniy kompetensiya, strategik kompetensiya, leksik birliklar, diskursiv kompetensiya.

Annotation: This article presents different views on communicative competence and its types, described in domestic and foreign literature. In addition, a description is given of linguoprofessional competence (LPC) and the types of models for its formation.

Keywords: communicative training, communicative competence, competence, specification, foreign language projects, sociolinguistic competence, social competence, linguodidactics, sociocultural competence, strategic competence, lexical units, discursive competence.

Аннотация: В данной статье представлены различные взгляды на коммуникативную компетентность и ее виды, описанные в отечественной и зарубежной литературе. Кроме того, дается описание лингвопрофессиональной компетентности (ЛКК) и типов модели ее формирования.

Ключевые слова: коммуникативная подготовка, коммуникативная компетентность, компетентность, спецификация, иноязычные проекты, социолингвистическая компетентность, Социальная компетентность, лингводидактика, социокультурная компетентность, стратегическая компетентность, лексические единицы, дискурсивная компетентность.

Chet tilini o'qitish nazariyasi va amaliyoti nutq faoliyatining barcha turlarida amalga oshiriladigan "til o'rgatish" dan "muloqotni o'rgatish" gacha bo'lgan uzoq yo'lni bosib o'tdi. Chet tilidagi muloqotni o'rgatish vazifasi, G.A. Kitaygorodskaya tomonidan, haqiqiy muloqotda ishtirok etish uchun nutq qobiliyatini shakllantirishga, va talabalarning kommunikativ kompetensiyasiga qisqartirilishga turtki bo'ldi.

Ilmiy adabiyotlarda "kommunikativ kompetentsiya" tushunchasining talqini noaniq bo'lib, bu sohada nazariy umumlashtirishni qiyinlashtiradi.

Avvalo shuni ta'kidlash kerakki, "kompetentlik" tushunchasi ilmiy va amaliy faoliyatning turli sohalarida keng qo'llaniladi. Bu ramziy tasvirdir va shuning uchun ishtirok etayotgan odamlarga, ular intilayotgan maqsadlarga va vakolatlardan foydalanish kontekstiga qarab ko'plab hayotiy ta'riflarga ega.

Shuni ta'kidlash kerakki, 20-asrning o'rtalarida "kompetentlik" tushunchasi va "kompetent" natijasi kundalik hayotda va adabiyotda keng qo'llanilgan, uning talqini lug'atlarda ham berilgan. Masalan, "Chet el so'zlarining qisqacha lug'ati" da quyidagi ta'riflar berilgan: "kompetentlik" - (lotincha compentia - huquqqa tegishli) - ma'lum bir shaxs bilim va tajribaga ega bo'lgan bir qator masalalar; t "vakolati. (lotincha compens, compentis to'g'ri, qobiliyatli) — bilimli, ma'lum sohada bilimli; o'z bilimiga asoslanib, biror narsa qilish yoki qaror qilish, biror narsani hukm qilish huquqiga ega" [74, p. 174].

1975 yilda kommunikativ kompetentsiya tavsifi Yevropa Kengashi spetsifikatsiyalari asosida J. van Ek va J. Trim tomonidan berilgan. U Kommunikativ kompetentsiya quyidagi kichik darajalar yoki kichik kompetentsiyalarni o'z ichiga oladi, deb hisoblagan:

- *lingvistik kompetentsiya (ma'ruzachining unga o'rgatilgan qoidalar asosida grammatik jihatdan to'g'ri iboralar zanjirini yaratish qobiliyati);*
- *ijtimoiy lingvistik kompetentsiya (kommunikativ vaziyatga mos ravishda lingvistik shakllardan foydalanish va o'zgartirish);*
- *strategik kompetentsiya (etishmayotgan bilimlarni qoplash uchun og'zaki va og'zaki bo'lmagan strategiyalardan foydalanish qobiliyati);*
- *ijtimoiy-madaniy kompetentsiya (ijtimoiy-madaniy kontekst bilan ma'lum darajada tanishlilik);*
- *Ijtimoiy kompetentsiya (boshqalar bilan muloqot qilish istagi va tayyorligi, vaziyatni boshqarish qobiliyati) [75]*

Rus lingvodidaktikasida "kommunikativ kompetentsiya" atamasi ilmiy foydalanishga M.N. Vyatyutnev. M.N. Vyatyutnev kompetentsiyalarning ikki turini ajratadi: lingvistik va kommunikativ. U lingvistik kompetentsiyaga quyidagi ta'rifni beradi: "Til kompetensiyasi - bu tilning chuqur tuzilmalarini qurish asosida yotadigan, turli xil so'z birikmalariga aylantirilgan oz sonli qoidalar to'g'risida olingan intuitiv bilimdir" [33, p. 55 - 64]. Lekin, shu bilan birga, u lingvistik kompetentsiya tilni o'zlashtirish jarayonining faqat bitta bo'g'ini ekanligini ta'kidlaydi.

Vyatyutnev M.N. ning kommunikativ kompetensiyasi "odamning ma'lum bir muloqot muhitida harakat qilish qobiliyatiga qarab nutq xatti-harakatlari dasturlarini tanlash va amalga oshirish" deb tushunishni taklif qildi; mavzu, vazifalarga qarab vaziyatlarni tasniflash qobiliyati; o'quvchilarda suhbatdan oldin, shuningdek, o'zaro moslashish jarayonida suhbat davomida paydo bo'ladigan kommunikativ munosabatlar" dir [32, b. 38]. Og'zaki muloqot va xatti-harakatlar dasturlarini tanlash va amalga oshirish qobiliyati "madaniy kontekst fonida" amalga oshiriladi [46, p. 5] va "tabiiy aloqa yoki maxsus tashkil etilgan mashg'ulot" natijasida erishiladi [57, p. 55].

M. Kenel va M. Svain kontseptsiyasi shakllantirish va baholash metodologiyasi kommunikativ kompetentsiyani muloqot uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarning asosiy tizimi sifatida ko'rishadi (masalan, lug'at bilimi va ijtimoiy-madaniy qoidalar va ko'rsatmalardan foydalanish ko'nikmalari).

Ushbu qoida bizning tadqiqotimiz uchun alohida qiziqish uyg'otadi, chunki ish ma'lum bir kasbiy soha tomonidan belgilanadigan leksik birliklarni bilish va professional muloqot sharoitida

muloqot qilish qobiliyatini ifodalovchi vositalr shakllanishini o'rganadi. Kommunikativ kompetensiya, M.Kanal va M.Svenning fikricha, "haqiqiy muloqotda" ham bilim, ham malakani bildiradi [40]. Tilga funksional yondashuv olimlarga kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari - grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv (diskursiv), strategik kompetensiyalar haqida gapirishga imkon berdi [185].

Shuni ta'kidlash kerakki, YUNESKO va Evropa Kengashi hujjatlarida ham ta'limning istalgan natijasi sifatida qaraladigan vakolatlar doirasini belgilash bilan bog'liq masalalar eng ko'p aks ettirilgan. 1971 yildan boshlab Yevropa Kengashining chet tili loyihalari orqali chet tillarini o'rganish, o'qitish va baholash tamoyillari va amaliyotlarini ishlab chiqish bo'yicha ko'p ishlar amalga oshirildi. Ma'lumki, 1997 yilda Yevropa Kengashi tomonidan "Zamonaviy tillar: o'rganish, o'qitish, baholash tizimi Umumiy Yevropa kompetensiyasi" yo'lga qo'yildi. Hujjatning asosiy mazmuni turli kommunikativ vaziyatlarda kommunikativ muammolarni hal qilish uchun nutq harakatlarini amalga oshirish uchun umumiy va kommunikativ kompetensiyani (CC) faollashtirish strategiyalarining tavsifiga ifodalanadi [47; 69; 113].

Kommunikativ til kompetensiyasiga quyidagilar kiradi: lingvistik; sotsialingvistik komponent; pragmatik komponent va ruxsat etilgan faoliyatni lingvistik vositalar yordamida amalga oshirish.

Yevropa Kengashi chet tilidagi kommunikativ kompetensiyaning quyidagi tarkibiy qismlarini belgilaydi:

- grammatik yoki formal (grammatik kompetensiya) yoki lingvistik (lingvistik) kompetensiya – leksik birliklarni mazmunli gapga aylantiruvchi grammatik qoidalar, lug'at birliklari va fonologiyani tizimli bilish;
- sotsiolingvistik kompetensiya (sotsiolongvistik kompetensiya) muloqot maqsadi va holatiga, muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy rollariga, ya'ni aloqa hamkori kim ekanligiga qarab adekvat lingvistik shakl va vositalarni tanlash va ulardan foydalanish qobiliyati;
- diskursiv kompetensiya - o'qish va tinglash jarayonida matnlarning har xil turlarini tushunish asosida og'zaki va yozma nutqda turli funksional usublarning yaxlit, izchil va mantiqiy bayonotlarini qurish qobiliyati; gap turiga qarab lingvistik vositalarni tanlashni nazarda tutadi;
- ijtimoiy-madaniy kompetensiya (sotsiomadaniy kompetensiya) – ona tilida so'zlashuvchining madaniy xususiyatlarini, ularning odatlari, an'analari, xulq-atvori va odob-axloq me'yorlarini bilish hamda boshqa madaniyatning tashuvchisi bo'lib qolgan holda, ularni muloqot jarayonida tushunish va munosib tarzda qo'llash qobiliyati; ijtimoiy-madaniy kompetensiyani shakllantirish shaxsning jahon va milliy madaniyatlar tizimiga integratsiyalashuvini nazarda tutadi [27].

Shunday qilib, tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, barcha olimlar chet tilining kommunikativ kompetensiyasi tuzilmasida lingvistik, sotsial-madaniy, sotsiolingvistik, pragmatik, diskursiv va strategik subkompetensiyalar kabi asosiy komponentlarning mavjudligi to'g'risida bir xil fikrda.

Lingvistik kompetensiya (Amerika adabiyotida lingvistik kompetensiya deklarativ kompetensiya deb ataladi) rasmiy til bilimlari, shuningdek, ularni ishlatishdagi leksik-grammatik va fonetik ko'nikmalar yig'indisidir. Bilim va ko'nikmalarning bunday salohiyati til tizimidan muloqot maqsadlarida foydalanish imkonini beradi. [Kitaygorodskaya, 1987, p. 182].

Gid-tarjimon shuningdek, ijtimoiy-madaniy kompetensiyaga ega bo'lishi kerak - ona tili va chet tilining madaniy voqeliklarini bilish va ushbu bilimlarni "jonli" muloqotda amalga oshirish qobiliyatini nazarda tutadigan madaniyatlar dialogini o'tkazishga tayyorlik va qobiliyat. Shuni

ta'kidlash kerakki, hozirgi paradigmda "ijtimoiy-madaniy" atamasi ko'pincha "madaniyatlararo" atamasi bilan almashtiriladi. Madaniyatlararo kompetentsiya boshqa til jamiyatining semantik qoidalarini tan olish va tushunish qobiliyatini, ona tilida so'zlashuvchilar nutqidagi noaniq lahzalarni yengish qobiliyatini, shuningdek, madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarining mavjudligini o'z ichiga oladi [34]. Gid va tarjimonlar tayyorlash dasturi materiallarining mazmuni talabalarning chet ellik turistlar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beruvchi vaziyatlarni o'quv jarayoniga kiritishni nazarda tutadi. Demak, bu kompetentsiya bilvosita bo'lsada, malaka oshirish kursi dasturini amalga oshirish jarayonida ham shakllanadi.

Kasbiy kompetentsiya deganda, umuman olganda, bo'lajak mutaxassislarning muvaffaqiyatli kasbiy faoliyati, kasb asoslarini bilish qobiliyati tushuniladi. Gid-tarjimonning kasbiy malakasi - bu muloqotni tashkil etish va qo'llab-quvvatlash, hozirgi vaziyatda ko'zda tutilgan dolzarb kasbiy ahamiyatga ega mavzular doirasida bayonot mazmunini yo'naltirish qobiliyati. Ko'rinib turibdiki, zamonaviy mutaxassis va bizning holatlarimizda turistik profil mutaxassisi - gid-tarjimon o'z kasbiy faoliyatida ikkita: kasbiy va lingvistik kompetentsiyani o'zida mujassam etgan holda uchinchi, ya'ni lingvistik kasbiy kompetentsiyani egallaydi. ma'lum bir kasbiy sohada aniqlangan so'z boyligini bilish, ushbu lug'at bilan ishlash qobiliyati va hozirgi kasbiy vaziyatda xorijiy tilda muloqot qilish qobiliyatiga asoslangan kasbiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini tushunish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alekseeva, I. S. Tarjimonning kasbiy tayyorgarligi: darslik. Tarjimonlar va o'qituvchilar uchun tarjima va tarjima qo'llanmasi / I. S. Alekseeva. «Союз», Nashriyoti, 2003. 288 bet.
2. Goncharova, H. A. chet tilidagi kommunikativ makonda lingvistik kompetentsiyani shakllantirish matni. / G. V. kretinin, N. A. Goncharova // Высшее образование в России. М., 2008 yil.
3. Azimov, E.G. Uslubiy atamalar lug'ati (tillarni o'qitish nazariyasi va amaliyoti) [Matn] / E.G. Azimov, A.N. Shchukin. - Sankt-Peterburg: Zlatoust, 1999.-472 bet.
4. Almazova, N.I. Nolingvistik universitetda chet tilini o'qitishda madaniyatlararo kompetentsiyani shakllantirishning kognitiv jihatlarini [Matn]: referat. dis. ... Fanlar / N.I. Almazova. - Sankt-Peterburg, 2003.-47 bet.
5. Andreev, A.L. Bilim yoki qobiliyatmi? [Matn] / A.L. Andreev // Rossiya oliy ta'lim. - 2005. - No 2. - B. 3-11.
6. Andrienko, A.S. Texnika universiteti talabalarining chet tilidagi kasbiy kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish (kredit-modulli o'qitish texnologiyasi asosida) [Matn]: referat. dis. ...kand. ped. Fanlar / A.S. Andrienko. - Rostov-na-Donu, 2007. - 26 bet.
7. Aniskovich, N.R. Og'zaki o'zaro ta'sirning zaruriy sharti sifatida strategik kompetentsiyani shakllantirish [Matn] / N.R. Aniskovich // MSLU axborotnomasi. - Seriya 2. Chet tillarini o'qitish psixologiyasi. Pedagogika. Chet tillarni o'qitish metodikasi. - Minsk, 2002. - No 2. - bet. 38-49.
8. Ariyan, M.A. Chet tilida nutq odob-axloqining tarbiyaviy salohiyatidan foydalanish [Matn] / M.A. Ariyan // Maktabda chet tillari. - 1991. - No 2. - Bet. 9-12.
9. Apprendre le français... pour traduire des textes de spécialité Pilar Civera García · 2013
10. Devenir traducteur : métier, salaire, études, formation – Guide complet (olecio.fr)
11. Traducteur / Traductrice : métier, études, diplômes, salaire, formation | CIDJ